Mikael Hidén

PERUSTUSLAKIVALIOKUNTA 23.3.2022 KELLO 9.00
HE 13/22 vp seksuaalirikoksia koskevaksi lainsäädännöksi

Esityksessä ehdotetaan rikoslain seksuaalirikoksia koskevien säännösten - siis lähinnä lain 20 luvun säännösten - ja tähän liittyen eräiden muissa laeissa olevien säännösten muuttamista. Rikoslain 20 luku on viimeksi kokonaan uudistettu lailla 563/24.7.1998. Tuolloinen 20 luvun uudistus oli osana rikoslain laajemmassa uudistusesityksessä, josta myös perustuslakivaliokunta antoi lausuntonsa (HE 6/97 vp; pevl 23/97 vp). Rikoslain 20 luvun säännöksiä on sittemmin muutettu useilla yksittäisillä muutoksilla. Nyt käsiteltävässä ehdotuksessa keskeisenä muutoksena on raiskausrikosta koskevan säännöksen muuttaminen suostumusperusteiseksi. - - Hallituksen esityksen perusteluihin sisältyy lyhyehkö suhdetta perustuslakiin ja säätämisjärjestystä koskeva jakso. Jaksossa esitettyyn voidaan nähdäkseni oleellisilta osin yhtyä..

- - - - - - -

Esitystä käsittelee mietintövaliokuntana lakivaliokunta. Lakiehdotusten käsittelyssä on yleensä lähinnä mietintövaliokunnan tehtävänä arvioida lakiehdotusten yksittäisten säännösten asianmukaisuutta, niiden muotoilua, niiden toimivuutta käytännössä, niiden muodostamaa kokonaisuutta sekä myös esitettyjen perustelujen asianmukaisuutta ja merkitystä, ja tältä pohjalta ehdottaa tarpeellisiksi katsomiaan muutoksia. Tätä voidaan pitää lähtökohtana tässäkin ehdotuksessa, vaikka raiskausrikosta koskevan säännöksen muuttaminen suostumusperusteiseksi merkitseekin periatteellisesti huomattavaa uudentyyppisen lähtökohtakriteerin omaksumista ja vaikka ehdotukseen sisältyy myös merkittäviä uusia määrittelyjä. Jos lakiehdotukseen tässä sisältyvästä uusien periaatteellisten lähtökohtien omaksumisesta

voisi jotenkin selvällä väistämättömyydellä käytännössä seurata esim. tietyssä asemassa olevien ruumiillisen koskemattomuuden suojan tuntuvaa heikkenemistä, voisi hyvinkin olla aiheellista, että perustuslakivaliokunta lausunnossaan ottaisi kantaa uudistuksen vaikutuksiin ja toteuttamistapaan. Mistään tällaisista vaikutuksista ei tässä uudistuksessa nähdäkseni kuitenkaan ole kysymys.

Rajanvetoja ja roolijakoa mietintövaliokunnan ja perustuslakivaliokunnan välillä voidaan ehkä havainnollistaa konkreettisella esimerkillä. Helsingin Sanomissa on 11.3.2022 julkaistu Naisjärjestöjen keskusliiton kahden edustajan lähetetty kirjoitus seksuaalirikoslain uudistuksessa yhä olevasta ongelmasta. Kirjoituksessa esitetään ongelmana se, että ehdotus antaisi lievemmän rangaistuksen seksuaalirikoksesta, joka kohdistuu haavoittuvassa asemassa oleviin, kuten teini-ikäisiin lapsiin, laitoksissa oleviin sekä vammaisiin ja sairaisiiin ihmisiin. Kirjoituksen mukaan:

> ”Valta-aseman väärinkäyttö näissä tilanteissa tulisi rangaistavaksi lievemmin seksuaalisena hyväksikäyttönä, ja vain ”erityisen valta-aseman vakava väärinkäyttö” tulkittaisiin raiskaukseksi. Tämä vaarantaisi haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten oikeuksien ja oikeusturvan toteutumisen.”

Kirjoitukseasa esitetäään myös, että Suomi on saanut ihmisoikeuselimiltä huomautuksia valta-aseman hyväksikäytön kriminalisoinnista raiskausta matalammalla rangaistusasteikolla. Edellä lainatussa kohdassa esitetty säännössitaatti on ilmeisesti rikoslain 20 luvun muutosehdotuksen 1 §:n 2 momentin 3) kohdasta.

En ota kantaa siihen, onko kirjoituksessa tarkoitetussa asiassa korjaamista vaativa ongelma ja kuinka merkittävästä ongelmasta olisi kysymys, vai onko niin, että tässä tarkoitettua kysymystä koskevat säännökset ja perustelut ehdotuksessa ovat nyt asianmukaisia ja riittäviä. Minusta nyt tässä vaiheessa merkittävä kysymys voidaan esittää seuraavasti: jos em. kirjoituksessa esiin nostetun kysymyksen katsotaan vaativan eduskuntakäsittelyssä paneutumista, katsotaanko kysymyksen kuuluvan lähinnä ja ensisijassa mietintövaliokunnan pöydälle, vai katsotaanko kysymyksen koskevan yksilön käytännössä saamaa perusoikeuden suojaa sillä tavoin merkittävästi, että myös perustuslakivaliokunnan on syytä lausua ko. asiasta. Minusta ko. kirjoituksessa tarkoitetun kysymyksen tarkastelu – jos kysymyksen katsotaan vaatiivan erillistä tarkastelua - on ensisijaisesti mietintövaliokunnan tehtävä eikä kysymyksen käsittely vaadi perustuslakivaliokunnan kannanottoa. Estettä ei toisaalta ole sille, että perustuslakivaliokunta - jos pitää sitä aiheellisena - kiinnittää mietintövaliokunnan huomiota tarpeeseen vielä huolellisesti arvioida ko. säännösten asianmukaisuutta.

- - - - - - -

Suhdetta perustuslakiin ja säätämisjärjestystä koskevassa jaksossa esityksen perusteluissa tarkastellaan perustuslaista rangaistussäännösten säätämiselle johtuvia rajoituksia ja käsitellään omien alaotsakkeidensa alla hyväksyttävyysvaatimusta, suhteellisuusvaatimusta ja laillisuusperiaaatetta. Jakson lopputulemaan, jonka mukaan lakiehdotukset voidaan hyväksyä tavallisen lain säätämisjärjestyksessä, voidaan nähdäkseni hyvin yhtyä, kuitenkin pienin , laillisuusperiaatteen toteutumiseen liittyvin varauksin.

Rikosoikeudellista laillisuusperiaatetta koskee PL 8 §:n säännös, jonka mukaan ketään ei saa pitää syyllisenä rikokseen eikä tuomita rangaistukseen sellaisen teon perusteella, jota ei tekohetkellä ole laissa säädetty rangaistavaksi. Säännös ei merkitse vain taannehtivan rikoslain kieltoa, vaan siihen sisältyy myös lain sisältöön kohdistuva täsmällisyysvaatimus, jonka mukaan rikoksen tunnusmerkistö on laissa ilmaistava riittävällä täsmällisyydellä siten, että lain sanamuodon perusteella on ennakoitavissa, onko jokin teko tai laiminlyönti rangaistava. Vaikka täsmällisyysvaatimus on tärkeä ja lähtökohdaltaan selvä, sisältyy siihenkin käytännössä joustavuustekijöitä esimerkiksi sikäli, että jonkin teon tai laiminlyönnin rangaistavuuden rajojen määräytymisessä voi säännötekstin lisäksi olla merkitystä lainsäätämisessä hyväksytyillä perusteluilla. Käytännössä rangaistavuuden tarkka raja saattaa määräytyä vasta ylimmän tuomioistuimen ratkaisussa, joka ehkä annetaan vuosia rangaistussäännöksen säätämisen jälkeen . Vaikka sananvalinnoista ei voida suuria päätellä, voidaan myös havaita, että perustuslakivaliokunta näyttää vakiintuneesti käyttävän tarkkuusvaatimuksen sisällön kuvaamisessa varsin joustavaa ”on ennakoitavissa...” lausumaa. (Esim. pevl 6/14 vp, s.2: ”... rikoksen tunnusmerkistö on ilmaistava laissa riittävällä täsmällisyydellä siten, että säännöksen sanamuodon perusteella on ennakoitavissa, onko jokin toiminta tai laiminlyönti rangaistavaa.” Asiallisesti samoin sanoin myös pevl 12/21 vp, s. 14).

Se pieni varaus, joka mielestäni on syytä liittää laillisuusperiaatteen toteutumiseen ehdotuksessa, liittyy juuri em. täsmällisyysvaatimukseen. Perustuslakivaliokunta on eri yhteyksissä kiinnittäänyt ehdotettujen rangaistussäännösten kohdalla huomiota ”avoimiin” tunnusmerkistötekijöihin ja useissa tapauksissa myös pitänyt säännösten täsmentämistä tarpeellisena.

Lausunnossa pevl 6/14 vp, joka koski RL 20 luvun muuttamista, valiokunta kiinnitti (s.3) huomiota ehdotukseen sisältyvään avoimeen rikostunnusmerkistötekijään (” taikka muut rikokseen liittyvät seikat”), piti sitä ongelmallisena ja katsoi tarpeelliseksi, että säännöksen perusteluja täsmennetään ja (s. 4) piti rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen kannalta ongelmallisena ehdotukseen sisältyvää avointa tekotapaa (”koskettelemalla ja muulla siihen vakavuudeltana rinnastettavalla tavalla”) , totesi, että säännöksen perusteluissa oli kyllä monipuolisesti kuvattu säännöskohdan soveltumistilanteita, mutta piti ”kuitenkin tärkeänä”, että lakivaliokunta täsmentää säännnöksen tunnusmerkistöä.

Pvl 48/02 vp koski terrorismia koskevaa rikoslain muutosehdotusta , Valiokunta kiinnitti siinä (s.3) huomiota mm. säännökseen, jonka mukaan oli rangaistavaa toimia vakavuudeltaan pykälän muissa kohdissa kuvattuihin tekotapoihin rinnastettavalla tavalla terroristiryhmän hyväksi. Valiokunnan mielestä sanonta oli väljä ja sen poistamista ehdotuksesta oli syytä harkita.

Lausunnossa pevl 16/13 vp valiokunta piti vainoamisrikoksen osalta ehdotetun kaltaista avointa tekotapaa (”...tai muuten näihin rinnastettavalla tavalla...”) rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen kannalta ongelmallisena. Valiokunta kuitenkin totesi vainoamisrikoksen erityisluonteeseen kuuluvan, että teot voivat olla monentyyppisiä ja tekninen kehitys voi merkitä uusia tekotapoja.

Nyt käsillä olevassa rikoslain muutosehdotuksessa 20 luvun 6 § koskee seksuaalista ahdistelua. Säännöksen 2) kohtaan sisältyy em. lausunnossa pevl 6/14 vp mainittu (kosketteluun) ”rinnastettavalla tavalla”- kriteeri. Ongelmallisin kohta tässä kuitenkin on saman 2) kohdan aivan lopussa oleva tunnusmerkistön osa ”taikka muulla vastaavalla tavalla ”. Minulla ei ole asiantuntemusta arvioida, kuinka asianmukaisesti pykälän yksityiskohtaiset perustelut (s. 115-120) riittävät osoittamaan tämän tunnusmerkistökohdan sisältöä ja rajoja. Valiokunnan käytännön valossa minusta näyttää kuitenkin selvältä, että valiokunnan on syytä arvioida ko yksityiskohtaa rikosoikeudellisen täsmällisyysvaatimuksen kannalta ja, jos aihetta on, kiinnittää huomiota kohdan täsmentämistarpeeseen.